

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

OILADA O`SMIRLARNI TOLERIANTLIK RUHIDA TARBIYALASHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MEKXZNIZMLARI

Ortikova M.J.

*Toshkent davlat texnika universiteti Amaliy ingliz tili kafedrası
katta oqıtuvchısı*

Tayanch soʻzlar: oila, oʻsmir, toleriatlik, oliy qadriyat, munosabat, ota-ona, maqom, fazilat, burch, tinchlik, anʼana

Ключевые слова: семья, подросток, толерантность, высокая ценность, отношения, родители, статус, добродетель, долг, мир, традиция.

Key words: family, teenager, tolerance, high value, relationships, parents, status, virtue, duty, peace, tradition.

РЕЗЮМЕ:

Mazkur maqolada oilada oʻsmirlarni toleriantlik ruhida tarbiyalashning ijtimoiy-pedagogik mexznizmlari toʻgʻrisida fikrlar yuritiladi.

РЕЗЮМЕ:

V данной статье рассматриваются социально-педагогические механизмы воспитания подростков в духе толерантности в семье.

SUMMARY:

This article examines the socio-pedagogical mechanisms of raising adolescents in the spirit of tolerance in the family.

Mamlakatimizda “Oilaviy munosabatlar - oliy qadriyat” deb hisoblangan oʻzbek oilasi va uning ijtimoiy maqomi nihoyatda baland. Oʻzbek oilasi necha ming yillik tarixga ega boʻlib, oʻz mavqeini hozirgacha sakdab kelmoqda. Zero, oʻzbek oilasida zaruriy tarbiyaviy omil va koʻnikmalar avloddan-avlodga oʻtib kelmokda. Koʻp bolali oʻzbek oilalarida patriarxat tartibning saqlanishi oiladagi munosabatlarning barqarorligini taʼminlagan. Bugungi kunda oila oʻsmir taʼlim-tarbiyasida eng muhim vazifalarni bajaradi. Chunki aynan oilada oʻsmirning individual qobiliyatlari, shaxsiy, kasbiy qiziqishlari, axloqiy meʼyorlari shakllanadi. Demak, oila omili oʻsmira butun umri davomida taʼsir etadi. Ijtimoiy jihatdan ham oila oʻsmir turli ijtimoiy maqomlarni egallaydigan jamoa hisoblanadi. Oila oʻsmirning oʻz-oʻzini belgilab olishiga, uning ijtimoiy-ijodiy

va toqat bilan qabul qilishni anglatadi” . G‘arb olimi G.Ayzenk esa tolerantlikni chidamlilik, murosasozlik va o‘zga olam bilan muloqotga kirishiga ruxsat berish, unga nisbatan erkinlik va toqatlilik sifatida ta’riflaydi . G.U.Soldatova, L.A.Shaygerova va O.D.Sharova kabi olimlar o‘z izlanishlarida tolerantlikning quyidagi asosiy mezonlarini ko‘rsatib o‘tadilar:

- tenglik;
- o‘zaro hurmat;
- turli ijtimoiy guruhlariga nisbatan tolerantlik;
- jamiyatning siyosiy hayotida barcha a‘zolarini ishtirok etish uchun teng imkoniyatlar;
- barcha millatlar va etnik guruhlarining madaniy o‘ziga xosligi va tillarini saqlash va rivojlantirish;
- imkon qadar ko‘proq insonlarni ijtimoiy xarakterdagi voqealar va bayramlar bilan qamrab olish;
- barcha millatlar va etnik guruhlar vakillari uchun o‘z an‘analarini hurmat qilish qobiliyati, din erkinligi;
- umumiy muammolarni hal qilishda hamkorlik qilish;
- millatlararo, irqalararo munosabatlarning eng zaif sohalarida jinslar o‘rtasidagi munosabatlarda ijobiy munosabat o‘rnatish. Demak, tolerantlik o‘zaro hurmat, o‘zgalarni qabul qilish va madaniyatlarning butun xilma-xilligini, o‘zini namoyon qilish shakllarini va inson individualligining namoyon bo‘lishini to‘g‘ri tushunish, ma’naviy bursh, siyosiy va huquqiy zarurat, tinshlikka yerishish imkonini beruvshi va urush madaniyatidan tinshlik madaniyatiga olib boradigan fazilatdir.

O‘spirinlarda tolerantlik fazilatini tarkib toptirish va ularni shu ruhda tarbiyalashda oila o‘z orniga ega, chunki oilada o‘spirinlarni har tomonlama, ham aqlan, ham jismonan barkamol, axloqan yetuk, ma’naviy pok qilib tarbiyalash yacheykasidir. Oila qadriyatlar jamiyat rivojining negizi, millatning tarixiy taraqqiyotida erishilgan muvaffaqiyatlarini avloddan avlodga o‘tkazuvchi qudratli omildir. Oila kunning muhim va dolzarb muammolaridan biriga aylanib borayotgan tolerantlikni o‘smirlarda rivojlantirish, tarbiyalashni davr va bugungi turmush taqozosi sifatida yondashilgan holda quyidagi ijtimoiy-pedagogik mexznizmlarni nazarda tutadi:

- har qaysi oiladagi ma’naviy muhitni o‘zaro hurmat, odob-axloq, insoniy munosabatlar asosiga qurilishi;
- ota-onalarning o‘zlari yuksak axloqiylik sifatleri bilan birga turli fikrlar, g‘oyalar, qarashlar va e‘tiqodlarga, umuman olganda, plyuralizmga toqatli va chidamli bo‘lish ko‘nikmalariga egaliklari;

- o`smirlarda tolireantlik fazilat va xislatlarini rivojlantirish maqsadida oila a`zolari, atrofdagi kishilarning faol bo`lishlari;

- o`smirda o`zligini anglashga, milliy o`zlikni anglash umuminsoniy qadriyat ekanligini tushuntirish;

- o`smirda ijtimoiy munosabatlar madaniyatini tarbiyalash;

- millatga mansublik tuyg`usini o`stirish, qachonki o`spirin o`z millati sha`ni, g`ururi, or-nomusi toptalishiga befarq bo`lmasa, boshqa millat milliy madaniyatlardagi o`ziga xosliklarini ham hurmat qila oladi;

- o`zgalarning fikrlari, e`tiqodlari, urf-odatlariga sabr-toqatli bo`lishni singdirish;

- ijtimoiy hayotda faol qatnashuvchi, davlat ichida ham, davlatlar o`rtasida ham tartibli, madaniy munosabatlar zarurligini anglashiga tayyorlash;

- tolerantlik qobiliyatini shakllantirish o`zga tomonning barcha fikr-mulohazalari va dalil-isbotlarini tinglash, ularni puxta mushohada qilish, o`zga tomonning nuqtai nazariga xolisona yondashish, uning yondoshuvidagi zaif va kuchli jihatlarini aniqlash, so`ngra shunga muvofiq ravishda o`z nuqtai nazari va taktikasiga tuzatish kiritish imkonini beradi.

- o`smirda tolerantlik tafakkuri va ko`nikmalarini rivojlantirishni zaruratga aylantir;

- oilada tolerantlik muhitini yaratish;

- oilada o`smirni diniy, milliy, madaniy qadriyatlarni hurmat qilish hissida tarbiya qilish;

- ta`lim-tarbiyada maktabning oila bilan o`zaro bog`liqligi va hamkorligiga e`tibor qaratish, uni mustahkamlash, ota-onalarga, o`zga madaniyat vakillariga bo`lgan e`zozni umumbashariy tamoyillardan kelib chiqib rivojlantirishni qo`llab-quvvatlash;

- o`smirning qonuniy manfaatlaridan kelib chiqqan holda ularning huquqlarini himoya qilish;

- o`smirni ijtimoiy hayotga jismoniy, ruhiy tomondan moslashtirish va turli muammoli holatlarda to`g`ri qaror qabul qilishga o`rgatish;

- o`smirda Vatanga sodiq, fidoyi, faol fuqaroviy pozitsiyalarni paydo qilish;

- ko`p asrlik jahon xalqlari dinlari tarixini tushuntirish bilan birga, biror bir dinda zo`ravonlik, ekstremizm va terrorizm g`oyalarini targ`ib etilmaslikni singdirib borish;

- o`smir faoliyatini zamonaviy ijtimoiysiyosiy, ma`rifiy, iqtisodiy institutlar bilan o`zaro aloqadorligini kuchaytirish va h.k. Demak, o`smirlarda tolerantlik va yuksak axloqiy fazilatlarini rivojlantirishda oila institutining o`rni yuqori hisoblanadi. Sababi insonning ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari avvalo oila bag`rida shakllanadi. Har bir insonning xarakateri, tabiati va dunyoqarashini

belgilaydigan mezonlar va qarashlar – ezgulik, mehr-oqibat, olijanoblik, oriyat, ibo-hayo va andisha kabi aziz tushunchalarning poydevori ham, ijtimoiy munosabatlarning, ijtimoiy tajribaning asoslari ham oila muhitida qaror topadi. Shunday ekan, oilaviy tarbiya masalasida jiddiy xatolikka yo‘l qo‘ymaslik zarur. Ayniqsa, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda bag‘rikenglik, toqatlilik, chidamlilik ko‘nikmalarini va o‘zgalarni boricha qabul qilish dunyoqarashini shakllantirish orqali butun dunyoda tolerantlikni rivojlantirish mumkin. Shu bois o‘zbek oilasiga tolerantlik ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi muhim ahamiyatga ega fundamental asos sifatida qarash dolzarblik kasb etmoqda. Bugungi kunda tolerantlik ko‘rinishlari o‘zbek oilasiga xosliklari yaqqol ko‘zga tashlanmoqda, masalan, vasiylik, otaliqqa olishlar. Vasiylik, otaliqqa olishlar o‘zaro ta’sir etishning ko‘rinishlaridan biridir, uni tolerantlik tushunchasiga taqqoslash mumkin. Ya’ni vasiylik tabiiy me’yor bo‘lib, bola shaxsiyatiga, or-nomusiga va g‘ururiga tegmaydigan g‘amxo‘rlik va mehribonlikni ifodalaydi.

Xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining 74-maqsadi diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikni ta’minlash sohasiga qaratilgan. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning 2022-yil Oliy Majlisga yo‘llagan murojaatnomasida ham “Millati, tili va dinidan qat’i nazar, O‘zbekistonni o‘zining Vatani deb biladigan, uning ravnaqi uchun hissa qo‘shib kelayotgan har bir fuqaro bundan buyon ham davlatimiz va jamiyatimizning e’tibori va ardog‘ida bo‘ladi. Millatlararo do‘stlik, diniy konfessiyalar o‘rtasidagi hamjihatlik, ijtimoiy bag‘rikenglik muhitini yanada mustahkamlash uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etamiz” deya ta’kidlab o‘tganlarini keltirish joiz.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Diniy bag‘rikenglik-tinchlik va barqarorlik garovi” mavzusidagi matbuot anjumanidagi nutqi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabr, —2017— 2021 yillarda Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2707-sonli qarori
3. Nazaraliev M.X. Tolerantlik namoyon bo‘lish muammosining nazariy va amaliy jihatdan o‘rganilganligi // TDPU ilmiy axborotlari. - Toshkent, 2024. 5-son.-B. 558-564 . (19.00.00 №15)
4. Nazaraliev M.X. Ta’lim sifatini va mazmunini takomillashtirishda kommunikativ tolerantlikni o‘rganishning psixologik imkoniyatlari // Fan va Innovatsiya 2022: Rivojlanish va ustuvor yo‘nalishlari mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. - Namangan, 2022. B. 355-357.